

GIULIO VISMARA, *Scritti di Storia Giuridica 7, Comunità e Dritto Internazionale* [Hukuk Tarihi Yazıları, cilt 7, Cemaatler ve Uluslararası Hukuk], Milano 1989, 585 sayfa. Yayıncısı, A. Giuffrè Editore, ederi 50.000 Liret.

Eserin müellifi Milano şehrindeki Sacro Cuore diye tanınan üniversitede parlak bir kariyer sahibi kişidir. Bu başarısını hâkim olduğu hukuk kaynaklarını çok iyi tahlil etmesi ve bunları tarihsel evre içine koyması ve akranlarından ayıran en müstesna vasfı, İslâm âleminin ve hukuk varlığının hiçbir şekilde Avrupa tarihinden ve hukukundan ayrı telâkki edilemeyeceği ve bundan dolayı da derinlemesine incelemesinden ileri gelir. Senelerden beri başarılı çalışmalarının semeresini katıldığı toplantılar ve çalışmalardan almayı başardı ve yazdığı her eser okunup değer kazandı ise de fazla dağınık bulunması tedarik güçlüğüünü de beraberinde getirdi. Şimdi ise makaleleri bir araya getirilerek ortaya âbidevi bir dizi kitap çıkmaktadır. Makaleleri kuru bir fotokopi değil fakat yeniden dizilip ilim dünyasına sunulmaktadır ki, bir tek bu girişim bile müellifin eserlerinin okunup kütüphanelere gireceği ve çok sayıda araştırmacı tarafından tedarik edileceğini ispat eder. Müellifin bütün çalışmalarına değinmeyi arzu etmekle birlikte, bizim için en önemli saydığım cildi tedarik ettikten sonra bu satırları yazmaya karar verdim. Zira müellifin gerçek anlamda en başarılı neşriyatı arasında sayılan çalışmaları her ne kadar erbabı tarafından takdir edilip defalarca ilgili yerlerde konu edilmekle birlikte şimdi böyle bir arada bulunması yeni nesil araştırmacıları için iyi bir fırsattır.

1 — “Impium Foedus”. Le origini della ‘Respublica Christiana”, s. 1-114. Konunun girişi Kanuni Sultan Süleyman ile Fransa Kralı I. François ile olan ilişkiyle başlar. Zira Hristiyan âlemi uzun zaman İslâm dünyası ile yapılan ilişkilere ve anlaşmalara hoş bakmamış ve din dışı andlaşma saymıştır. Müellif Kuran’dan da örnek vererek İslâm âlemi içinde bir dinî bütünlük sağlamak için dayanışmayı ön plâna almak ve anlaşmaya girişilmeme emirlerine de değinmektedir. Hristiyanlar Avrupa kıtasında belirli bir siyasal birlik meydana getirmeye muvaffak olamadıkları için uzun zaman hiç değilse belirli bir din hukuku yaratmak için çeşitli alanlarda din adamları faaliyete geçerek bir Hristiyan Cumhuriyeti kurmaya kalkıştılar. İslâm kavramında mühim bir yeri bulunan cihad kavramının tanınması ve belirli bir siyasal tehlike yaratması, Hristiyanları böyle bir arayış içine itmiş bulunuyordu. Fakat bu dinin kurucusunun bir devlet kavramı ilkesi ortaya koymamış bulunması muhtelif alanlarda yenilik arama işine giriştiler. Bu arayış sırasında Arapların Akdeniz egemenliği kuvvetlenmeye ve muhtelif Avrupa ülkeleri ile temaslarını ilerletmeye başlamışlar ve daha çok askerî alanda olan çatışmalar bir süre sonra yerini ticaret ilişkilerine bırakmaya yönelmişti. Ortaya çıkan hukukî sorunlar devlet yöneticilerini zor durumda bırakmasından öte Haçlı Seferleri’nin de başlaması hukuk konularının bir an evvel ele alınmasını gerektirdi. Müellif özel önem verdiği bu bölümde, siyasal olaylardan öte ortaya çıkan muhtelif sorunlara eğilmiş bulunmaktadır. Bunlar arasında en mühimi Avrupa dünyasını Hristiyan birliği altında toplama çabası için din teşkilâtının göstermiş bulunduğu aşırı gayrettir. Bunun uzantısı da İslâm âlemine karşı keskin bir sert havanın yaratılması ve kaçınılmaz ilişkilerin kesilmesine yol açan tutumdur. Böylece ticaret ilişkileri zorlanmakta, hiç bir görüşme yapılmaması gibi bir ortam meydana gelmektedir. Halbuki iki ayrı âleme bağlı görünmekle birlikte komşu bulunan toplulukların birbirlerine muhtaç olmaları ve hatta savaş alanlarında müşterek düşmanlara karşı din faktörünü bir kenara bıraktıklarını müellif, alanlarında mütehasıs olan müsteşriklerin eserlerinden ve ayrıca Lâtin hukukundan yola çıkarak ana-

kaynaklara inmek başarısını göstererek çelişkileri vurgulamakta ve tarihçi yeteneği sayesinde insanların çıkarları olduğu zaman birbirlerine nasıl yaklaşabileceklerini ispat etmektedir. Dayandığı tarihî olaylar İspanya yarımadasındaki iki din mensubu arasındaki mücadelelerden Ortadoğu'ya doğru kaymaktadır.

2 — Bisanzio e l'İslâm. Per una storia dei trattati tra la cristianità orientale e le potenze musulmane. (Bizans Devleti ve İslâm Âlemi. Şark Hristiyanlığı ile Müslüman Devletler Arasındaki Andlaşmaların Tarihi), s. 115-379.

Değerli araştırmacı burada uzun zamandan beri aranmakta olan araştırmalarını konu itibariyle yakınlığı bakımından bir araya getirmiş bulunuyor. İslâm tarihinin muhtelif evreleri içinde artık Roma mirasını bir tarafa bırakıp da, Hristiyanlığın savunuculuğunu üstlenen Bizans'ın mücadelesine eğilmiş bulunmaktadır. Fakat bu arada Şark dünyasının yükselişini ve yaptığı atak sonucu cihan tarihine nasıl bir etkinlik yarattığını ve birçok hallerde kendi düzenini kabul ettirdiğini teslim etmekten geri durmuyor. Bunu başarmasına sebep zengin bir kaynakçaya dayanması ve Arap-İslâm devrine ait kıymetli eserler kaleme almış bulunan araştırmacıların eserleri kadar yapılan kaynak çalışmalarının aslına da eğilmekten ileri gelmiş bulunmaktadır. İslâm tarihinin ilk devirlerinden sonra güçlenen her bir devlet zamanında yapılan görüşmeler ve bunun uzantısı olan andlaşmalar üzerinde duran araştırmacı, bunların tarihsel gerekliliği ve hangi ihtiyaçların hangi maddeleri ön plâna çıkardığı üzerinde duruyor. 11. yüzyılda ise Türk dünyası ile olan temaslar sıklaşır Anadolu'da bulunanlar yanında Balkan'lardaki Türk boylarının da getirmiş oldukları yeni sorunlar Bizans Devletini etkilemeye başlar. Haçlı Seferleri yeni sorunları da beraberinde getirir. Artık Avrupa'lı devletler de Türkler ile sıkı bir temas içinde bulunmaktadır. Bizans yanında yer aldı görünmekle birlikte Haçlılar Türkler ile olan ilişkilerinde kendi çıkarlarını da gözetmekten geri durmazlar. Bu hassas denge üzerinde tarafsızlıkla duran araştırmacının ana kaynaklardaki ön yargılı satırlardan kendisini kurtardığı hemen belli olmakta yapılan andlaşmaların ne gibi yeni boyutlar getirdiğini bir hukuk ilkesi içinde çözümlenmeye giriştiği görülüyor. Metinler çoğu zaman Bizantinistler tarafından ele alınmış ve Ahidnâmeler düzeni içinde tarihsel fonksiyonları tartışılmıştır. Müellif araştırmalara da büyük ölçüde yer vererek birlikte, aynı devirlerdeki farklılıklara ve devletler arası ilişkilerin özelliklerini öncekilerine göre farklı bir şekilde tahlil ederek araştırmasını sürdürmektedir. 252. sayfa ile 310. sayfa arasında "Mongoli e turchi osmanlı" bölümü bulunmaktadır. Moğolların Ortadoğu'ya geldikten sonra yarattıkları değişiklik ve buradaki Türk varlığının sarsıntısından yola çıkan müellif, 1260 yılında başlatılan andlaşma zemininin özelliklerini açığa çıkarıp, yeni sulh görüşmelerinin kronolojik bir sırasını vermektedir. Anadolu kadar Kıpçak yöresi bu sıralarda Hristiyan Katolik mezhebine mensup din adamları tarafından tarassud edilip her bir yönleri yazılı raporlar halinde Avrupa'ya intikal ettirildiği için, Şark Âlemi ile çıkarılanlar da ilişkilerini Bizans aracılığı ile olduğu kadar bu devletin yardımı olmadan da yürütmeyi başardılar. 15 Mayıs 1402 günü Ankara civarında Osmanlıların Timur karşısında uğradığı yenilgiye kadar Katolik âlemi sürekli bir şekilde Moğollar ile ilişki içinde bulunuyordu. Fakat Türk devletleri de kendi yollarını çizmek ve hiç bir şekilde dış müdahaleden yılmadan kuruluşlarını devam ettirme çabası içinde idiler. Bunların açık örnekleri Bizans kroniklerinde dolu olduğu için müellif doğrudan verilen bilgileri değerlendirmektedir. Nitekim Orhan Bey zamanında başlayan Genova Cumhuriyeti ile olan dostluk Bizans kadar Avrupa devletlerini de şaşkınlık içinde bırakmıştır. Onun yerine geçen I. Murad Bey zamanında da devam ettirilen siyaset Papalık tarafından gerçekleştirilmek istenen Haçlı Seferini daha başlatmadan durdurur; bunun bir sonucu olarak XI. Gregorios'un teşebbüsleri hep akim kalmıştır. Zira Osmanlı akınları birer geçici istilâ değil fakat aynı zamanda diplomatik ilişkileri canlandırmak ve her

iki tarafın da ekonomik çıkarını gözetmek içindi. Müellif ekonomist olmadığı için bu tarafa fazla ağırlık vermemekle birlikte kısa cümleler halinde de belirtmekten geri durmamıştır. Andlaşma metinlerinin diplomatik neşri yok ise de bu alanın mütehasşis Bizantinistlerin neşrine ve tarihçilerin kısa fakat anlamlı satırlarına ve bu arada Osmanlı devrinin ilk evrelerine ait monografilere de yer vermiştir. Müellifin bu satırları sonradan ele geçen zengin malzeme karşısında bir değişikliğe uğramamıştır. Elizabeth Zahariadu tarafından bulunan Anadolu Beylikleri ile Venedik Cumhuriyetine ait ilişkilerin belgeleri bu yeni neşirde görülmez ise de, bayan Zahariadu çok evvelden neşredilen bu kıymetli satırlara eserinde yer vermişti. Örnek bir çalışma olan G. Vismara'nın bu çalışmasının şimdi bir kitap içinde bulunması gerçek bir kazançtır.

6. Bölüm Hristiyan kilisesi arasındaki birlik kurma çalışmaları üzerinde durmaktadır —Solidaretà cristiana e interessi politici particolari nell'Impero d'Oriente), s. 310-379. İslâm devletlerinin güçlenmesi üzerine Şark taraflarındaki Hristiyanlar arasında yaratılmak istenen dayanışma çabalarına ve bu tarz girişimler üzerine kaleme alınmış ana belgelere eğilen satırlardır. Fakat gene de çıkarlar bazı ters görüşteki toplulukları birleştirir ki bunlar arasında verdiği örnekler Umur Bey ile Orhan Gazi'nin Bizans ile yaptıkları anlaşmalardır. O zaman önyargılar bir kenara bırakılıp yeni hukukî çıkış yolları aranmaktadır.

3 — Le alleanze di città e principi dell'Italia Meridionale con i saraceni del secolo nono, s. 381-399. İtalya'nın güney kesimlerini bir süre etkisi altında tutan küçük İslâm gruplarının yarattıkları hukukî etkinliklere değinen ve M. Amari tarafından başlatılan tarih çalışmalarını yeni yorumlar ile inceleyen bölümdür.

4 — Limitazioni al commercio internazionale nell'Impero Romano e nella comunità cristiana medievale, s. 401-438. Roma İmparatorluğunda ve Ortaçağ döneminde Hristiyan cemaatlerin uluslararası ticaretteki davranışlarının sınırlandırılması konusunu işleyen müellif ana maddelerden hareket ederek yabancı kişiler ile yapılması istenilen ticaretin sıkı kayıtlar altına alınması ve bilhassa Ortaçağ boyunca Papa'ların İslâm âlemi ile ticareti sıkı kayıtlar altına alışı üzerinde durmaktadır. Fakat hiç bir engel kazanca engel olamayacağı için afaroz tehdidine kadar varan sınırlamalara karşın ticaret devam ettirilmiştir.

Müellifin bundan sonraki iki araştırması birbirini sıkı bir şekilde ilgilendirir. Zira biri Deniz Hukuku üzerine diğeri ise Harp Hukuku üzerinedir. Denizler üzerindeki çetin çatışmaların yarattığı sorunlar devletlerin iç işlerinde çeşitli kavramların yayılmasına yol açtığı kadar uluslararası alanda bile çetrefilli konular birbirini izler. Bu durum karşısında hukukçuların faaliyete geçerek gerek uygulanan yasaları ve bir süre sonra uygulanması gerekli yeni konular tartıştıkları müşahede edilmektedir. Kıymetli araştırmacının klasikleşmiş araştırmalarından biri sayılan "Il Diritto del Mare" (Deniz Hukuku) 1977 yılında "Erken Devir Ortaçağ Döneminde Akdeniz Denizciliği" adlı bilimsel bir toplantıda anahatlarını verip de bir yıl sonra neşrettiği bir eserdir. Ana kaynakları sıraladıktan sonra korsanlık, limanları kullanma ve serbest dolaşma hakkı, batık geminin durumu, denizci ve denizciliğin güvencesi, Erken Devir Ortaçağ Tarihi esnasında deniz hukukunun getirdiği yenilikler gibi alt başlıklar altında konuyu işleyen araştırmacı daha sonra gelen Savaş Hukukunu tam 31 alt başlıkta incelemiştir (s. 475-537). Bunlar arasında kısa olanları da bulunmakla birlikte bir kuyumcu dikkati ile elindeki kıymetli malzemeyi işledikten sonra düzenli bir şekilde ortaya koyarken İslâm âleminin tepkisini ve yapılmak istenen düzenlemelere de dikkati çeker.

Eser, çalışkan bir araştırmacının hayatta iken araştırmalarını çok şık ciltler içinde, İtalyanların her zaman için övündükleri fevkalâde bir baskı düzeni içinde neşredilmiştir. İtalyan yayıncılar kuru bir tıpkıbasım ile değil fakat kütüphaneleri içerik ve dış görünüşü ile değerli bir seri ile süsleyip yetiştirdikleri bir araştırmacıyı ilim âleminde ölümsüzleştirmiş bulunmaktadırlar.

PROF. DR. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU